

Література

1. Мурашова Е.В. Дети-„тюфяки” и дети-„катастрофы”: гиподинамический и гипердинамический синдром /Е.В. Мурашова. — Екатеринбург: У-Фактория, 2005. — 176с.
2. Никольская О.С. Аутичный ребенок /О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. — М. : Теревинф, 2000. — 336с.
3. Семаго Н.Я. Проблемные дети: основы диагностической и коррекционной работы психолога /Н. Я. Семаго, М. М. Семаго. — М.: АРКТИ, 2006. — 208 с.
4. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / В.В. Лебединский, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. — М.: Изд-во Моск. ун-га, 1990. — 197 с.

*В статье рассматриваются проблемы эмоциональных расстройств и различных видов нарушений эмоциональной сферы. Освещаются основные причины и последствия возникновения аффективных проявлений личности. **Ключевые слова:** эмоции, эмоциональные расстройства, аффект, аффективные проявления.*

The paper addresses the problem of emotional disorders and various violations of the emotional sphere. Highlights the main causes and consequences of affective manifestations of personality.

***Keywords:** emotions, emotional disorders, affect, affective symptoms.*

УДК 159.9

Л.А. Філоненко

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкрито загальні проблеми адаптації вихованців загальноосвітніх закладів соціальної реабілітації в сучасних умовах. Аргументовано розробку системи модернізації та реформування загальноосвітніх закладів соціальної реабілітації і програми допомоги соціально дезадаптованим дітям.

***Ключові слова:** адаптація, девіантна поведінка, соціально дезадаптований неповнолітній, заклад соціальної реабілітації, соціальна реадaptaція.*

Актуальність. У всі часи суспільство намагалося придушувати, усувати небажані форми людської життєдіяльності і їх носіїв. Методи і засоби визначалися соціально-економічними відносинами, суспільною свідомістю, інтересами правлячої еліти. На сьогодні поняття девіантної поведінки неповнолітніх «перекриває» поняття недисциплінованої, педагогічно запущеної, відхильної поведінки тощо.

Провокувати (стимулювати) девіантну поведінку можуть соціально-економічні умови, сімейно-побутові відносини, соціально-культурне оточення і, звичайно ж, міжособистісні стосунки і спілкування людей, а також неправильні дії дорослих стосовно підлітків: батьків, педагогів, які виявляють непослідовність у вимогах та зловживають своїми можливостями застосовувати санкції покарання і заохочення.

Найбільш загальним критерієм в межах будь-якого психологічного підходу є здатність суб'єкта до адаптації.

Стаття присвячена розгляду загальних проблем адаптації вихованців загальноосвітніх закладів соціальної реабілітації в сучасних умовах та результатів впровадження програми соціальної реадaptaції дитини як одного із шляхів модернізації та реформування системи соціального захисту і допомоги дезадаптованим дітям.

Постановка проблеми. Вважається, що середовищем прояву девіантної поведінки підлітків є все що завгодно: вулиця, сім'я, навчальний колектив тощо. Педагогічна занедбаність не стримує підлітка від проступків, а навпаки сприяє накопиченню досвіду девіантної поведінки. У всіх проступках, перш за все, проявляються порушення морального ставлення підлітка до праці, людей і себе, спотворені уявлення про істинний об'єкт своїх ставлень.

Для більшості підлітків із порушеною соціальною спрямованістю характерною є орієнтація на: особисте матеріальне благополуччя та дії із його забезпечення; життя за принципом «як хочеться»; самоствердження за будь-яку ціну.

В арсеналі педагогів, як правило, відсутні спеціальні методики цілеспрямованого формування та оцінки цих важливих якостей особистості, що лежать в основі загальної культури поведінки. У той же час девіантний підліток із порушеною соціальною спрямованістю, нерідко вкрай потребує того, щоб йому кваліфіковано допомогли подолати власну неухважність, відволікання, незібраність, надуманість (мнимість), тривожність, нездатність довести розпочату справу до кінця і навіть сформовані впертість і негативізм. І при організації діяльності та спілкування підлітків, при виявленні та корекції об'єктивних детермінант їх поведінки учитель, вихователь повинен вміти відокремити прояви вікових особливостей від випадків власне відхильної поведінки, зневаги соціальними еталонами. Помилки, допущені в цьому плані педагогами, як правило, викликають різного роду конфлікти, опір із боку учнів.

Девіантна поведінка підлітків вимагає до себе інтегрального підходу з урахуванням психологічних, соціальних та особистісних факторів. Очевидно, що в підлітковому середовищі не втратили сили такі цінності, як пізнання і праця, громадянська і професійна кар'єра, прагнення до справедливості, свободи і щастя, спираючись на які можна формувати і прищеплювати соціально схвалювані зразки поведінки. Отже, поведінкова компонента, що виражається в дисциплінованій поведінці, складається в рамках соціально орієнтованої, соціально схвалюваної, соціально визнаної діяльності та в процесі спілкування з однолітками і дорослими.

Ціннісно-нормативні уявлення, тобто уявлення про правові, етичні норми та цінності, що виконують функцію внутрішніх поведінкових регуляторів, включають когнітивні (знання), афективні (відносини) і вольові поведінкові компоненти. При цьому асоціальна і протиправна поведінка особистості може бути обумовлено дефектами на якомусь із рівнів системи внутрішньої регуляції - когнітивному, емоційно-вольовому, поведінковому. Перш за все це може виражатися у формуванні негативних, антигромадських ціннісних орієнтацій і асоціальних установок, у формуванні криміногенної протиправної спрямованості особистості.

Так, наприклад, побутова і соціальна адаптація українських дітей, які виховувались і зростали в інтернатах і дитячих будинках, є досить низькою, хоча є життєво необхідною умовою входження особистості в суспільство, тому для них вже постає проблемою. Більшість випускників цих закладів не вміє вирішувати елементарні побутові питання - їх ніхто не вчить готувати їжу, обирати одяг, планувати бюджет. Державна опіка та вимушена ізоляваність від суспільства не розвиває навичок самозабезпечення, вміння встановлювати контакти із різними людьми. Таких дітей не орієнтують на майбутні професійні досягнення, професійне зростання, хоча при багатьох інтернатах створюються міні-підприємства, цехи, міні-пекарні, відкриваються профорієнтаційні центри. Для більшості вихованців намір продовжити навчання означає передусім можливість отримати місце в гуртожитку, фінансову підтримку у вигляді стипендії, інші пільги, встановлені державою. Це означає, що певна частина дітей - випускників таких установ - не може адаптуватися в суспільстві у нове незнайоме для них життя, вийшовши за поріг закладу. І, зазвичай, молоді люди часто потрапляють у скрутні життєві обставини. Та й сама система перебування і виховання в інтернатах і дитячих будинках вже давно не відповідає реаліям сьогодення, що призводить до дезадаптації вихованців навіть у стінах цих установ. І, як наслідок, вони потрапляють або до шкіл соціальної реабілітації, або виправних закладів іншого типу.

Проблема виховання і соціальної реабілітації дітей, які скоїли злочини або правопорушення до віку, з якого настає кримінальна відповідальність і до яких застосовані примусові заходи виховного характеру у формі направлення у загальноосвітню школу соціальної реабілітації, неодноразово мала спроби вирішення лише в нормативно-правовому полі. На нашу думку, потрібно відійти від усталеного погляду на те, що захист прав дитини у системі шкіл соціальної реабілітації стосується лише захисту особистості від насильства з боку персоналу цих установ і недопущення неправомірних обмежень. Потрібно також змінити погляд на ці установи як на такі, що ізолюють дітей від суспільства і де вони у контакті із собою подібними дітьми переймають кримінальний досвід. Треба визнати, що потрапляння дітей у подібні реабілітаційні установи, навіть проти їх волі, і є захистом прав дитини, зокрема, права на освіту і розвиток, яких вони позбавлені, не відвідуючи школи, права на здоров'я і безпеку, яких діти позбавлені, перебуваючи у неблагополучній сім'ї або у середовищі десоціалізованих, антисоціальних та криміналізованих груп.

На сьогодні актуальною є проблема концептуального визначення специфіки, мети і системи реабілітаційного процесу та критерії його ефективності. В педагогічному аспекті реабілітаційний процес в установах соціальної реабілітації для дітей із девіантною поведінкою має базуватися на основі принципів гуманістичної педагогіки як об'єктивних засад соціально-правового захисту дитини в умовах закладу соціальної реабілітації. В психологічному аспекті - на основі інтегративного підходу до соціальної реабілітації дітей із девіантною поведінкою створення соціально спрямованого морально і духовно сприятливого реабілітаційного середовища та забезпечення психологічного супроводу реабілітаційного процесу. В медичному - на основі медико-педагогічного впливу на дитину створення та впровадження психогієни навчального, виховного і соціально-реабілітаційного процесів, що передбачає урахування стану здоров'я дитини у плануванні навчального навантаження і виховних заходів. В соціальному – на основі дотримання пріоритету сімейних цінностей та прав дитини створення сприятливих умов для реадптації у суспільство.

Результати дослідження. У ході експерименту, який проводився понад 12 років на базі Фонтанської загальноосвітньої школи соціальної реабілітації апробовано новий тип соціально-реабілітаційного закладу – Центру психолого-педагогічної корекції для дітей із різними формами девіантної поведінки – інноваційного за своєю основою, метою якого є соціальна реадптація дитини. Відповідно своїм завданням Центр забезпечує тимчасове проживання неповнолітніх, які опинилися у важкій життєвій ситуації, приймає участь у виявленні та усуненні причин і умов, що сприяють бездоглядності та безпритульності неповнолітніх; надає допомогу у відновленні соціального статусу неповнолітніх в колективах однолітків за місцем навчання, роботи, проживання, організувати повернення неповнолітніх у сім'ї; надає соціальну, психологічну та іншу допомогу неповнолітнім, їх батькам (законним представникам) у ліквідації важкої життєвої ситуації; розробляє і реалізує програми соціальної реабілітації неповнолітніх, спрямовані на вихід із важкої життєвої ситуації; забезпечує захист прав і законних інтересів неповнолітніх; організовує медичне обслуговування та навчання неповнолітніх, сприяє їх професійній орієнтації та отримання ними спеціальності; сприяє органам опіки та піклування в прилаштуванні неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків; повідомляє батьків неповнолітніх (їх законних представників), органи опіки та піклування про перебування неповнолітніх в центрі; на підставі перевірки доцільності повернення до сім'ї неповнолітніх, що самовільно пішли з неї, запрошує батьків (законних представників) для вирішення питання про повернення їм неповнолітніх; на підставі перевірки доцільності повернення неповнолітніх в освітні установи для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, або інші дитячі установи викликає представників цих установ для вирішення питання про повернення їм неповнолітніх, що самовільно пішли з цих установ.

Необхідною умовою успішного виховання і розвитку особистості вихованця є створення відповідного реабілітаційного середовища. Основними домінантами, які складають і формують реабілітаційне середовище, є:

- позитивний морально-психологічний клімат, що передбачає здорові і позитивні стосунки між дітьми, а також між дітьми і дорослими;
- відсутність у дитячому середовищі кримінальної субкультури і форм її проявів;
- психологічна комфортність вихованця у навчально-виховному процесі;
- різнобічна позитивна соціально цінна діяльність вихованців, у організації якої враховуються вікові особливості кожної дитини, її стан здоров'я, розвиток і природні нахили.

В основу системи соціальної реабілітації покладена робота з особистістю вихованця у напрямку виховання соціальної компетентності і духовного розвитку. Саме активна позитивна соціально цінна діяльність дитини є тією головною сферою, через яку здійснюється соціальна реадaptaція.

Разом із здійсненням загальних педагогічних заходів щодо створення умов для адаптації до загальноосвітнього закладу психолого-педагогічної корекції та умов до соціальної реабілітації дитини загалом здійснюється індивідуальна робота з кожним неповнолітнім, у якій урахується стан його соціальної занедбаності, життєвий досвід, особливості особистісного розвитку. Так, початковим етапом соціальної реабілітації неповнолітнього в Центрі психолого-педагогічної корекції є комплексне вивчення за спеціальними методиками особистості вихованця і діагностика причин його асоціальної чи протиправної поведінки. За результатами діагностики і комплексного вивчення особистості дитини, створюється індивідуальна реабілітаційна програма, та здійснюється системний моніторинг успішності проходження певного етапу індивідуального реабілітаційного процесу неповнолітнім. Аналіз ефективності індивідуальної реабілітаційної програми здійснюється шкільною медико-психолого-педагогічною комісією.

Для створення критеріїв системного моніторингу було розроблено систему рівнів ступенів свободи – для доступності розуміння та виконання вихованцями закладу названа "Положення про ступені вихованості". Ступінь вихованості – це рівень досягнень особистості у навчанні, вихованості та праці. Психологічною основою цієї системи виступає положення про позитивне підкріплення досягнень та поступальний дозвіл на зняття обмежень та отримання додаткових привілеїв для неповнолітніх, оскільки підкріплювальні стимули співвідносяться із трьома життєво важливими сферами: взаємодія (відносини); переживання, несумісні з депресією (агресією); дії, що підвищують самооцінку за допомогою відчуттів адекватності й компетентності (творчість, успіх, улюблене заняття і т.п.).

Застосування цієї форми передбачало створення певних моральних і поведінкових нормативів для вихованців, досягнення яких вони повинні прагнути. Ці нормативи узагальнюються у ступенях вихованості. Усі вихованці поділяються за ступенем вихованості відповідно до їх досягнень і виконання ними вимог, що відповідають певному рівню ступені свободи. Таких ступенів є

кілька. Вони поділяються на чотири групи відповідно до рівня вихованості особистості: 0, 1, 2, 3 ступені вихованості. Чим вища ступінь – тим вищі моральні і поведінкові вимоги до вихованця, але і тим більше вихованець отримує пільг. Щоб користуватися цими пільгами, вихованець повинен досягти певного рівня. А це вимагає від нього систематичної роботи над собою і самоконтролю. Облік позитивних вчинків здійснюється за бальною системою. Для кожного рівня існує відповідна необхідна сума оцінювальних балів.

Раніше з метою формування позитивної поведінки у Фонтанській школі соціальної реабілітації ефективно використовувалась програма жетонного підкріплення. Жетонний метод вже досить давно застосовується у роботі з дезадаптованими підлітками. Жетони - це речові умовні підкріплювальні стимули (окуляри, значки, фішки), які можуть бути виміняні на підкріплювальні стимули. Останні можуть виглядати як право участі в цікавій діяльності, коштовні призи, ласощі й т.п. Програми жетонного містять в собі чіткі правила обміну, що визначають, яку кількість жетонів потрібно для одержання підкріплювальних стимулів. При застосуванні жетонів частота поганої поведінки суттєво зменшується. Але слідом за скасуванням жетонного підкріплення може спостерігатися й зменшення випадків соціально бажаної поведінки. Тому поступово звели нанівець жетонне підкріплення, замінивши його, системою рівнів ступенів свободи або так званих ступенів вихованості.

На початковому етапі реабілітації, відповідно, кожен неповнолітній перебуває на 0 ступені, на якій він знаходиться один місяць. По закінченню одного місяця вихованець має право звернутися із заявою про перехід на 1 ступінь вихованості, якщо набере відповідну кількість балів. Рівень вихованості учнів оцінюється балами щодня за розробленою шкалою. Бали заносяться у особисту картку вихованця встановленого в закладі зразка.

Наведемо приклад привілеїв, які повністю обмежено при перебуванні неповнолітнього на 0 ступені: радіоприймач, CD плеєр, телевізор, ігрова приставка, ПК, картинки, орнаменти в кімнаті, кімнатні рослини, участь у спортивних заходах поза школою, участь у культурних заходах поза школою, заняття в установах позашкільної освіти, хобі, участь у загальношкільному самоврядуванні, мобільний телефон, телефонні дзвінки, відвідування батьків під час канікул, разові відпустки у вільний від обов'язкових занять час, покупки в магазині, час відбою, носіння особистого одягу, нагляд – постійний; частково обмежено: побачення з батьками - один раз на місяць; не обмежено: кількість листування.

Для переходу з 0 на 1 ступінь підліток зобов'язаний навчитися: з точністю виконувати розпорядок дня школи; знати Правила внутрішнього розпорядку для вихованців, статут юного моряка; не допускати грубих порушень дисципліни; вміти робити фіззарядку; боротися зі своїми негативними рисами характеру, шкідливими звичками та нахилами; вміти ввічливо вести себе в розмові зі старшими, а також з товаришами; вдосконалювати санітарно-гігієнічні навички; кожного дня виконувати домашні та індивідуальні завдання, проявляти сумлінність в навчанні та праці; працювати над усуненням прогалин у знаннях; виконувати суспільні доручення; вміти жити і працювати в колективі; захищати

честь школи; зберігати шкільне та державне майно; бути чуйним, платити добром за добро, бути вдячним людям за добро; з повагою відноситися до старших; бути чесним, правдивим і скромним; бути непримиримим до нечесності; вести нешкідливий спосіб життя; слідкувати за своїм здоров'ям.

Із переходом неповнолітнього на вищу ступінь відбувається отримання додаткових пільг за принципом доцільності – послаблення обмежень окремо по певній пільзі. За порушення встановлених правил поведінки вихованцем може бути понижено ступінь вихованості до 0 (нульового) за письмовим наказом директора загальноосвітнього закладу соціальної реабілітації. У цьому разі весь процес підвищення ступенів розпочинається з початкової ступені.

Робота за ступенями вихованості є стимуляцією самовиховної діяльності вихованця та має психолого-педагогічні і правові засади. У процесі експериментальної діяльності нами були застосовані такі критерії морального самовиховання учнів, які урахували їх вік і природні нахили. Групи формувалися за ступенями вихованості і кожний вихованець мав можливість і право переходити протягом навчального року у групу з іншою ступінню вихованості. Поділ вихованців за ступінню вихованості і комплектація на основі цього виховних груп базується і на міжнародних правових стандартах і міжнародних правових актах із захисту прав дитини, до яких приєдналася Україна.

Робота із соціально дезадаптованими неповнолітніми викликає необхідність постійного пошуку нових форм та стимулів до змін та зростання особистості. Наприклад, додатковим стимулом до змін в загальноосвітньому закладі психолого-педагогічної корекції є впровадження елементів патріотичного виховання – морський екіпаж, оскільки для неповнолітніх Одеси та Одеської області властиві гордість і привілей бути в морській дружині, яка має визначну бойову історію і славу. Існує спеціально розроблений святковий ритуал, який потрібно заслужити власними досягненнями, посвячення в морську флотилію із нагородженням морською формою.

Невід'ємною складовою реадптації підлітка-девіанта є формування у нього мотивації до навчання і подолання значних прогалин у навчанні, а в окремих випадках навіть неграмотності. Навчання вихованців здійснюється за розробленими експериментальними індивідуальними навчальними планами і програмами. Метою такого підходу в навчальній діяльності є надолуження навчальних та загальних знань дитини внаслідок тривалих пропусків уроків у попередній школі та психічний розвиток дитини відповідно до вікової норми.

В психологічній роботі також необхідно застосовувати різноманітні методи. На початковому етапі – адаптації підлітків-девіантів до закладу – показана переважно лише індивідуальна робота психолога з підлітками, оскільки на перших етапах роботи виявляються сфери, у яких підлітки зазнають труднощів. На це є ряд причин: на першому етапі поведінкової оцінки вирішується питання, якого виду тренінгу підліток потребує в подальшому - загального або специфічного, на другому етапі формується мотивація підлітків на співробітництво. Принципово можлива корекція відхильних форм соціальної поведінки в ході спеціальної психолого-педагогічної програми, яка призводить до зміни ряду особистісних параметрів, перш за все, самооцінки і самоставлення, оцінки

перспектив життєвого шляху та професійного розвитку, комунікативності, агресивності і ціннісних підстав поведінки, тривоги й упевненості.

До прикладу, при корекції соціальної спрямованості дезадаптованих підлітків ефективним є застосування креативного підходу, який реалізується через збудження інтересу до творчого самовиявлення, розкриття потенційних можливостей й усвідомлення можливості їх здійснення девіантними підлітками, через створення «ситуації успіху», де особистість може реалізувати себе і отримати позитивну соціальну оцінку, через підкріплення позитивно спрямованою мотивацією й самоформування в індивідуальності модально позитивних якостей нового порядку. Доцільним є використання у психокорекційній роботі арт-методів, що дозволяють визначити ефективність роботи та динаміку поведінки підлітків.

Широко застосовувався індивідуальний підхід у виховній роботі: бажання самих вихованців у розвитку їх нахилів і здібностей через залучення до активної позитивної діяльності у різних формах — від навчання до виробничої праці. Він формує як їх соціальне відновлення, так і психічний розвиток, одночасно здійснюючи взаємовплив одне на одне. У цьому напрямі важливим засобом реабілітації є дитяча творчість, яка відбувається шляхом залучення підлітків до роботи в гуртках і студіях естетичної та технічної спрямованості. Наприклад, участь неповнолітніх у духовому оркестрі школи, без якого не обходиться жоден культурний захід у школі, а також участь вихованців (футбольна команда, мистецькі роботи) у різноманітних конкурсах із виїздом в інші міста України та за межі України.

Процес творчої активної позитивної діяльності неможливий без соціальних контактів вихованців як у самій реабілітаційній установі, так і поза її межами. Ці соціальні контакти виступали у формі спілкування, яке збагачує підлітків — розширює їх світогляд, формує комунікативну компетентність, надає необхідні соціокультурні навички. Комунікативна адаптація є ефективною тільки в умовах включення індивіда в нормальне соціальне середовище із збереженням власної індивідуальності й унікальності. У результаті порушується соціальна ізоляція, а також зникають умови для її виникнення.

Висновки. Соціальна реадптація — складний, багаторівневий процес, який відбувається в різних сферах життєдіяльності соціально дезадаптованих неповнолітніх у реабілітаційному закладі. Це пристосування особистості, яка потрапила у складні життєві ситуації, до нового соціального середовища. Процес соціальної реадптації починається з усвідомлення особистістю тих обставин, що минулий досвід не сприяє досягненню успіху і необхідно змінювати модель поведінки із урахуванням вимог нового соціального середовища. А для зміни поведінкових зразків необхідна активна позиція самої особистості.

Таким чином, накопичений фактичний матеріал дозволяє аналізувати і узагальнювати проблеми із дітьми груп ризику і соціально дезадаптованими підлітками та надавати їм своєчасну допомогу в інноваційному центрі психолого-педагогічної корекції для дітей із різними формами девіантної поведінки, зокрема і у адаптації до реабілітаційної установи та соціальній

реадаптації. Необхідно відійти від застарілого стереотипного погляду на соціально-реабілітаційний заклад як на закриту установу, де під закритістю помилково розуміється соціальна закритість. Соціально-реабілітаційний заклад інноваційного типу за визначенням має бути соціалізаційною ланкою в процесі ресоціалізації соціально дезадаптованих неповнолітніх та бути соціально відкритою установою. У роботі із соціально дезадаптованими неповнолітніми необхідно постійно шукати нові форми та стимули до їх позитивних змін та зростання, враховуючи індивідуальність та схильності особистості. Оскільки, навіть із закінченням загальноосвітньої школи соціальної реабілітації, підлітки продовжують відчувати потребу в увазі, піклуванні та допомозі близьких дорослих щодо їх соціальної адаптації.

Література

8. Гольдштейн А., Хомик В. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам. – К.: Либідь, 2003. – 520с.
9. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – С.-Петербург: Речь, 2003. –294с.
10. Олпорт Г. Личность: Проблема науки или искусства? / Олпорт Гордон // Психология личности. – М.: МГУ, 1982. – 287 с.

В статье раскрыты общие проблемы адаптации воспитанников общеобразовательных учреждений социальной реабилитации в современных условиях. Аргументированно разработку системы модернизации и реформирования общеобразовательных учреждений социальной реабилитации и программы помощи социально дезадаптированным детям.

Ключевые слова: адаптация, девиантное поведение, социально дезадаптирован несовершеннолетний, заведение социальной реабилитации, социальная реинтеграция.

This article deals with general problems of adaptation of students of secondary schools of social rehabilitation in the modern world. Argued the development of comprehensive modernization and reform of social rehabilitation and assistance programs socially maladjusted children.

Keywords: adaptation, deviant behavior, socially maladjusted juvenile facility rehabilitation, resettlement.

УДК 159.9

Г.В. Чайка

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

У статті досліджуються можливості застосування синергетичного підходу для вивчення явищ психологічного життя. Зокрема, показано, що система ціннісних орієнтацій, яка являє собою відкриту динамічну ієрархічно